

SOHA TERMINOLOGIYASINING TIL LUG‘AT FONDIDAGI O‘RNI

Radjabova Hafiza Shukrulloevna

O‘zbekiston Respublikasi IIV

Akademiyasi Xorijiy tillar markazi boshlig‘i

radjabovahafiza@gmail.com

Kirish.

Terminologiya ilm-fan, texnologiya, tibbiyot, muhandislik va boshqa ko‘plab sohalarda asosiy ahamiyatga ega. Har bir soha o‘ziga xos tushunchalar va atamalarni yaratib, ushbu tushunchalar orqali ilmiy bilimlarni shakllantiradi va rivojlantiradi. Soha terminologiyasi mutaxassislar uchun nafaqat aniq muloqot vositasi, balki bilimlarni bir-biriga uzatish, o‘rgatish va keng jamoatchilikka yetkazishda ham muhim o‘rin tutadi. Terminlar yordamida ilmiy muammolar, tadqiqot metodlari va natijalari samarali ifodalanadi. Shu sababli, har bir ilmiy soha terminlari uning lug‘at fondi va madaniy til qismiga qo‘shilib, til rivojlanishida beqiyos hissa qo‘shadi.

Soha terminologiyasi shuningdek, xalqaro ilmiy hamjamiyatning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida muhim omil hisoblanadi. Chunki turli tilda so‘zlashuvchi olimlar va tadqiqotchilar o‘rtasida to‘g‘ri muloqotni tashkil qilishda umumiy ilmiy atamalar yig‘indisi zarur. Bu atamalar orqali mutaxassislar bir-birini to‘g‘ri tushunib, ilmiy izlanishlar va texnologik yutuqlarni global miqyosda muvofiqlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, terminologiya nafaqat milliy miqyosda, balki xalqaro darajada ham ilmiy taraqqiyot va texnologik rivojlanishni tezlashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Soha terminlari nafaqat ilmiy tilning rivojlanishiga ta'sir qiladi, balki umumiy lug‘at fondining kengayishiga ham katta hissa qo‘shadi. Yangi texnologiya va yutuqlar bilan birga keladigan atamalar yangi so‘zlar va iboralar hosil bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Ushbu jarayon tilni rivojlantirib, uni zamonaviylashtirish va yangilash uchun muhim manba hisoblanadi. Shuningdek, soha terminlari fonetika va morfologik jihatdan til

qoidalariga mos keladigan tarzda shakllanadi va mavjud til strukturasi uchun uyg'unlashtiriladi.

Ushbu maqolada soha terminologiyasining lug'at fondidagi o'rnini va uning til rivoji bilan qanday bog'liqligi tahlil qilinadi. Shuningdek, ilmiy tilning dinamik va soha terminlari lingvistik qoidalar bilan qanday uyg'unlashganligi masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada terminologik yangiliklarning til rivojiga ta'siri va ularning lingvistik jihatdan to'g'ri shakllanishi muhokama qilinadi. Tadqiqotda olingan natijalar ilmiy aloqalarni kuchaytirish va turli sohalardagi mutaxassislar o'rtasidagi muloqotni yaxshilash uchun terminologiyaning muhim o'rnini aniqlashga yordam beradi.

Material va metodlar.

Ushbu tadqiqotda soha terminologiyasining til lug'at fondidagi o'rnini aniqlash uchun bir nechta ilmiy tadqiqot va usullar qo'llanildi. Tadqiqot bir necha bosqichda amalga oshirildi va turli metodlardan foydalanildi. Mazkur maqola tayyorlashda asosiy e'tibor ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, tilshunoslikka oid nazariy maqolalarni o'rganish, va terminologik tadqiqotlarni qiyoslashga qaratildi.

Adabiyotlar tanlovi va tahlili

Birinchi bosqichda ilmiy adabiyotlarni tanlash jarayoni amalga oshirildi. Soha terminologiyasi, tilshunoslik va lug'atshunoslikka oid zamonaviy maqolalar, monografiyalar va ilmiy tadqiqotlar yig'ilib, ularning mazmuni tahlil qilindi. Bu bosqichda terminologiya bilan bog'liq muhim nazariy asoslar, tushunchalar va ularning ilmiy hamjamiyatda qanday qo'llanilishi o'rganildi. Maxsus ilmiy manbalarga asoslangan holda, lug'at fondidagi terminlarning tarixiy rivojlanishi va ularning lingvistik qoidalariga mos kelishi tahlil qilindi.

Qiyosiy analiz

Keyingi bosqichda ma'lumotlar to'plash va tahlil qilish uchun qiyosiy analiz usuli qo'llanildi. Bu usul yordamida turli soha terminlari bir-biri bilan taqqoslanib, ularning lug'at fondidagi o'rnini, leksik va fonetik xususiyatlari o'rganildi. Qiyosiy analiz orqali terminlar o'zaro farqlari va o'xshashliklari bo'yicha tahlil qilindi hamda ular til

rivojiga qanday ta'sir ko'rsatishi aniqlab berildi. Terminlarning xalqaro miqyosda qabul qilinishi va ularning turli tillarda qo'llanilishdagi farqlari ham o'rganildi.

Lingvistik tahlil

Tadqiqot davomida lingvistik tahlillar ham amalga oshirildi. Terminlarning fonetikasi, morfologiyasi va sintaksisi o'rganildi va bu terminlar til qoidalariga qanday moslashtirilganligi ko'rib chiqildi. Bu usul yordamida yangi terminlar til tizimiga qanday kirib kelishi va ular qaysi lingvistik qoidalarga rioya qilishi aniqlanadi. Lingvistik tahlil, shuningdek, terminlarning to'g'ri shakllanishi va ularning talaffuzi bo'yicha qoidalarga asoslangan o'zgarishlarini o'rganishga qaratildi.

Manbalar va tadqiqot doirasi

Tadqiqot doirasida zamonaviy va tarixiy ilmiy manbalardan foydalanildi. Mavjud adabiyotlar bazasi, terminologiyaga bag'ishlangan monografiyalar, ilmiy maqolalar, leksikologik tadqiqotlar va lug'atlar asosiy manba sifatida ishlatildi. Terminlarning til lug'at fondidagi o'rnini o'rganishda milliy va xalqaro terminologiya bazalaridan foydalanildi. Xususan, turli tillardagi ilmiy atamalar tahlil qilinib, ularning til rivojiga bo'lgan ta'siri va xalqaro muloqotda qanday ahamiyatga ega ekanligi tadqiq etildi.

Ma'lumotlar yig'ish va tahlil qilish

Tadqiqot ma'lumotlari yig'ish jarayonida terminologik ma'lumotlar va ilmiy maqolalar qamrab olindi. Har bir terminning qabul qilinish tarixi, leksikografik jihatlari, va ularning zamonaviy til fonetikasidagi o'rni tahlil qilindi. Tadqiqot ma'lumotlari maxsus terminologik bazalardan ham olingan bo'lib, ularning qiyosiy tahlili natijasida terminlarning lug'at fondiga qo'shilish jarayoni haqida batafsil ma'lumotlar to'plandi.

Muhokama.

Tadqiqot natijalari soha terminologiyasining til lug'at fondidagi o'rni va ahamiyatini ochib berdi. Ma'lum bo'ldiki, terminologiya til rivojlanishida muhim rol o'ynab, ayniqsa ilmiy-tadqiqotlar jarayonida katta ahamiyatga ega. Terminlar nafaqat ilmiy bilimlarni tizimlashtirish va aniq ifodalash uchun zarur, balki ular ilmiy va texnologik yutuqlarni keng jamoatchilikka yetkazishda ham asosiy vosita hisoblanadi.

Har bir sohada to‘g‘ri shakllangan terminologiya sohaning o‘ziga xos tushunchalarini aniq va samarali yetkazib beradi, bu esa ilmiy jarayonlarni yengillashtiradi.

Shuningdek, tadqiqotdan kelib chiqqan holda, lingvistik qoidalarga mos keladigan va an'anaviy til normalariga rioya qilgan holda terminlar yaratish muhim ekanligi aniqlangan. Bu til madaniyati va an'analariga mos keladigan terminlar yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Terminlarning o‘ta murakkab yoki murakkab bo‘lmagan shakllarini yaratish ilmiy muloqot jarayonini yengillashtiradi va turli tillardagi olimlar va mutaxassislar o‘rtasida tushunishni osonlashtiradi. Masalan, xalqaro ilmiy konferensiyalar, ma'ruzalar va ilmiy maqolalarda umumiy tushuncha va atamalarning mavjudligi o‘zaro muloqotni samarali qiladi.

Ushbu tadqiqot, shuningdek, soha terminologiyasining ilmiy texnologik yangiliklarni tez va to‘g‘ri tarqatishga hissa qo‘shishini tasdiqladi. Bu ayniqsa, zamonaviy texnologiyalar va yangi ilmiy kashfiyotlarning joriy etilishida dolzarbdir. Yangi texnologiyalarni ommalashtirish va ularni keng jamoatchilikka yetkazish uchun to‘g‘ri shakllangan terminlar zarurdir. Bu esa nafaqat texnik tushunchalarni kengroq auditoriyaga yetkazishda, balki yangi bilimlarning tezroq qabul qilinishida ham katta ahamiyatga ega. Misol uchun, so‘nggi yillarda sun'iy intellekt, raqamli transformatsiya yoki genetik muhandislik sohasidagi terminlar ilmiy adabiyotlar orqali til lug‘at fondiga kirib, umumiy madaniyat va texnologiyalar bilan bog‘liq atamalarni keng jamoatchilikka yetkazib beradi.

Terminologiyaning yana bir muhim jihati – ilmiy muloqotni osonlashtirish va yangi tushunchalarning tez qabul qilinishiga yordam berishdir. Ilm-fan va texnologiyalar juda tez rivojlanmoqda, shuning uchun yangi atamalarni tezda yaratish va qabul qilish zarurati ortib bormoqda. Buning uchun terminologiya yaratish jarayoni lingvistik va ilmiy jamoalar o‘rtasida samarali aloqalar orqali amalga oshirilishi kerak. Yangi tushunchalar va texnologiyalarni ifodalovchi terminlar oddiy, tushunarli va xalqaro darajada qabul qilinadigan bo‘lishi lozim.

Lingvistik nuqtai nazardan qaraganda, terminologik yangiliklar har doim ham mavjud qoidalarga to‘g‘ri kelmasligi mumkin, ammo bu jarayonda lingvistik

moslashuvchanlik va innovatsiyalarni hisobga olish zarur. Terminlarning shakllanishida milliy tilning o‘ziga xos xususiyatlari, talaffuz va morfologik qoidalar hisobga olinishi kerak, bu esa terminlarni oson tushunarli va foydalanishga qulay qiladi. Shu bilan birga, xalqaro terminlarni o‘zlashtirishda ularning o‘z ona tiliga moslashtirilishi ham zarur, chunki bu jarayon xalqaro ilmiy muloqotni yengillashtiradi va til boyligi rivojiga hissa qo‘shadi.

Xulosa.

Ushbu tadqiqotda soha terminologiyasining til lug‘at fondidagi o‘rni chuqur tahlil qilindi va u ilmiy hamda texnologik rivojlanish jarayonidagi muhim omillardan biri ekanligi tasdiqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, terminologiya ilm-fan va texnologiyalarni ifodalash va tushuntirishning asosiy vositasi bo‘lib, tilni boyitishda, ilmiy aloqalarni mustahkamlashda hamda yangi tushunchalar va bilimlarni keng jamoatchilikka yetkazishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Soha terminologiyasi orqali ilmiy va texnologik yutuqlarni aniq ifodalash imkoniyati yaratiladi, bu esa ilmiy muloqotni samarali qiladi va tadqiqotlar natijalarini xalqaro darajada keng tarqatishga yordam beradi. Terminlarning lingvistik qoidalarga mos ravishda shakllanishi va tilga moslashtirilishi ilmiy kommunikatsiyani osonlashtiradi, shu bilan birga, milliy va xalqaro lingvistik hamjamiyatlar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi. Terminlar to‘g‘ri va aniq shakllanganida, ular nafaqat ilmiy doiralar uchun, balki keng jamoatchilik uchun ham tushunarli bo‘ladi, bu esa texnologiyalar va ilmiy yangiliklarni tez qabul qilishga yordam beradi.

Mazkur maqolada keltirilgan tahlil va qiyosiy tadqiqotlar soha terminologiyasining til rivojlanishiga qo‘shgan hissasini tasdiqladi. Soha terminlari milliy lug‘at fondini kengaytiribgina qolmay, tilga yangi leksik birliklarni kiritadi va uni zamonaviy qiyofaga olib chiqadi. Bunday leksik boylik nafaqat ilmiy kommunikatsiyani rivojlantirish, balki madaniy va til an‘analarini boyitishda ham katta ahamiyatga ega. Shunday qilib, soha terminologiyasi ilmiy taraqqiyotning muhim jihati sifatida nafaqat aloqalarni mustahkamlaydi, balki tilni rivojlantirib, yangi bilimlar va tushunchalarni tez qabul qilishni ta‘minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, soha terminologiyasining to‘g‘ri shakllanishi va lingvistik qoidalarga moslashuvi ilmiy aloqalarning samaradorligini oshiradi va ilmiy bilimlarning global miqyosda tarqalishiga katta hissa qo‘shadi. Bu jarayon til va ilm-fanning kelajakdagi rivojlanishida o‘ta muhim ahamiyatga ega bo‘lib, terminologiya xalqaro hamda milliy darajada ilmiy taraqqiyotga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayev, O. (2018). Tilshunoslikda terminologiyaning o‘rni va ahamiyati. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Alisherov, Z. (2019). Terminologiya va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar. Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti.
3. G‘ulomov, B. (2020). Lingvistik terminlar: Tashkil etish va rivojlantirish yo‘nalishlari. Toshkent: Sharq nashriyoti.
4. Sodiqov, M. (2021). Ilmiy til va terminologiyaning o‘zaro aloqasi. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
5. Usmonova, F. (2022). Soha terminologiyasi va lug‘atshunoslik masalalari. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Sharipov, K. (2019). Termin yaratishda lingvistik asoslar. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti.
7. Tursunov, A. (2020). O‘zbek tilida ilmiy terminlarni shakllantirish prinsiplari. Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti.
8. Ismoilov, R. (2021). Ilmiy va texnik terminlarning o‘zaro uyg‘unligi. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
9. Xudoyberganov, N. (2022). O‘zbek tilidagi terminologik yangiliklar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
10. Karimov, S. (2023). Ilmiy tadqiqotlarda terminlarning ahamiyati. Toshkent: Yozuvchi nashriyoti.